

Motivy analýzy

Vědecký socialismus obdobně jako ostatní součásti marxismu je od okamžiku svého vzniku předmětem výhrad, kritik a útoků nejrůznějšího zabarvení a původu. Tato skutečnost není ani nahodilá, ani překvapující. Marxismus a jeho leninské rozvinutí je nejhlubší analýzou podstaty a rozporů kapitalistické společnosti. Zakladatelé marxismu byli prvními kritiky kapitalismu, kteří nejenom postihovali jevovou stránku negativních rysů kapitalistické společnosti a kteří proti těmto rysům protestovali, ale kteří zároveň ukázali, z čeho tyto rysy pramení a jaká je jejich podstata, kteří ukázali, že kapitalistická společnost je podobně jako všechny dřívější třídně antagonistické společenské formace společností přechodnou i jaké jsou reálné cesty a síly, jež ji mohou revolučně změnit. Je pochopitelné, že takovéto stanovisko muselo okamžitě vyvolat odpor všech zastánců buržoazního statu quo — od těch nejreakčnějších až po ty nejliberálnější. I když škála kritiků a odpůrců marxismu je rozsáhlá a velmi pestrá, jedno mají společné: uznávají kapitalistické poměry jako rámec, který nemá být v zásadě změněn.

Marxismus a zejména vědecký socialismus však mezi buržoazními kritiky nevyvolává odpor pouze jako nástroj praktické přeměny světa, ale i jako teoretická soustava. Marxismus totiž poprvé důsledně poukázal na to, jakými klamy a iluzemi trpí buržoazní teoretické myšlení jako celek. Bylo to především konstatování, že je to myšlení nikoli čistě vědecké, nezaujaté, všelidské a nadstranické, za jaké se je od počátku dodnes snažili a snaží jeho tvůrci a nositelé vydávat, ale myšlení zcela jasně sociálně zakotvené a třídní.

Marxismus tedy dokázal, že ani buržoazní společenskou skutečnost, ani buržoazní sociální myšlení nelze považovat za výsledek a odraz jakýchkoli univerzálních zákonitostí, odpovídajících lidské přirozenosti a lidskému rozumu. Tím zároveň bylo dokázáno, že si kapitalistické výrobní a společenské poměry nemohou činit nárok na lidstvem konečně nalezenou univerzální formu sociálního soužití, která už nepotřebuje zásadních přeměn, a že si ani buržoazní společenské teorie nemohou činit nárok na vědeckost ve smyslu pravdivé a všemi uznávané soustavy vědění.

Marxismus tak zpochybnil všechny základní hodnoty, na nichž byly kapitalistická společnost i buržoazní společenské teorie založeny. Nelze se proto divit, že pud sebezáchovy vede mluvčí buržoazie ke stále novým polemikám s marxismem-leninismem, ke stále novým, a dodejme hned že neúspěšným pokusům toto revoluční učení jednou provždy vyvrátit.

Mezi ty autory, kteří se otevřeněji nebo zastřeněji, seriózněji nebo zcela povrchně snaží s marxismem kriticky vyrovnat a popřít jeho teoretickou i metodologickou hodnotu, patřila a patří celá řada buržoazních sociologů. Buržoazní akademická sociologie ve svém celku měla zprvu tendenci marxismus přehlížet, nepovažovat jej za objekt hodný pozornosti, spatřovat v něm

„pouhou“ ideologii, jež nemá s vědou nic společného. Zejména v pozitivistické tradici buržoazního sociologického myšlení byl tento přístup velmi silně zakoreněn.

Teprve druhá generace buržoazních sociologů, jejíž činnost spadá na přelom devatenáctého a dvacátého století, byla nucena opustit stanovisko přezírání marxismu a tak či onak na něj reagovat. Na této změně se zřejmě podílely dvě základní okolnosti. Předně to byly narůstající vnitřní rozpory kapitalistické společnosti nejvyspělejších evropských zemí, související s přechodem ze stadia volné konkurence do stadia imperialismu, a za druhé silící organizované dělnické hnutí, vyvozující z teorie vědeckého socialismu svůj praktický politický program.

Mezi čelné představitele buržoazní sociologie přelomu devatenáctého a dvacátého století, kteří reagovali prakticky celým svým dílem na vědecký socialismus i na marxismus v jeho celku, patřil vedle Maxe Webera, Vilfreda Pareta a jiných také nejvýznamnější představitel francouzské buržoazní sociologie Emil Durkheim.

Dílo E. Durkheima má dodnes na buržoazní sociologii vliv. Dá se dokonce napsat, že v posledních desetiletích tento vliv vzrůstá. Přitom Durkheimovy názory i metodologické direktivy, jakkoli se to může zdát na první pohled paradoxní, ovlivňují oba hlavní proudy soudobé buržoazní sociologie, jimiž jsou na jedné straně různé odrůdy pozitivismu, na druhé pak antipozitivisticky orientované tendence vycházející ze strukturálního funkcionalismu. V Durkheimově díle je obsažena řada prvků, na něž mohou oba tyto proudy tak či onak navazovat.

Tento paradox je vysvětlitelný jistou vnitřní rozporností Durkheimova díla. I když je Durkheim jistě především představitelem sociologismu, nelze nevidět, že zejména v metodologické oblasti mu nejsou cizí prvky scientismu a naturalismu.

Zvlášť názorný je Durkheimův vliv na dílo hlavního soudobého představitele strukturálního funkcionalismu Talcotta Parsonse. Marxističtí i nemarxističtí autoři zabývající se genezí Parsonsových názorů se jednoznačně shodují v tom, že Durkheimův vliv v ní sehrál klíčovou roli. To ostatně explicitě vyjádřil několikrát i sám Parsons, který se k Durkheimovi hlásí jako k jednomu ze svých učitelů. Jsou to zejména zkoumání společenských jevů z hlediska sociálního systému a jeho integrace, problematika sociálního vlivu institucí a institucionalizovaných norem, zvyků, morálky a práva, pojetí anomie, hodnocení náboženství jako faktoru sociální soudržnosti, výklad role solidarity ve vývoji sociálních systémů, jež z Durkheimova díla Parsonse nejvíce inspirovaly.

Soudobé novopozitivistické tendence ovlivnil pak Durkheim nesporně svým principem metodologické jednoty společenských a přírodních věd, scientismem, požadavkem metodologického objektivismu, ideologické neutralnosti a operačního vymezování pojmů [Viz Osipova 1977 : 257–258].

Durkheim je však i významným předchůdcem soudobých sociologických kritik vědeckého socialismu. Jeho postup při kritice vědecké ideologie dělnické třídy je totiž v jistém smyslu postupem modelovým, který se i dnes reprodukuje. Kritika Durkheimových názorů na socialismus není tedy antikvární záležitostí a může být příspěvkem i k současnému boji s názory našich odpůrců. Proto má smysl se jí věnovat.

Situace ve Francii jako sociální pozadí Durkheimovy tvorby

Marxističtí autoři zabývající se Durkheimovým dílem se oprávněně shodují

v tom, že nejlepším komentářem Durkheimovy sociologické tvorby jsou nejvýznamnější politické události, k nimž ve Francii došlo koncem devatenáctého a začátkem dvacátého století. Byla to prusko-francouzská válka a porážka Francie, zánik II. císařství, Pařížská komuna, Dreyfusova aféra a vznik I. světové války. Celé Durkheimovo dílo je reakcí jak na tyto události, tak na hlubší sociálně ekonomické příčiny, které je vyvolaly a tvořily jejich podstatu.

Je to dílo buržoazního sociologa. O Durkheimově třídním zařazení není sebe-
menších pochyb. Tato globální charakteristika je však příliš obecná a abstraktní,
než aby mohla dát jasnou odpověď na otázku konkrétních Durkheimových
teoretických i prakticko-politických postojů. Nesmíme totiž zapomínat, že
francouzská buržoazie nebyla v období, které sledujeme, třídou, jež by byla
v názoru na to, jak nejlépe hájit své třídní pozice, jednotná. Byly zde silné
tendence reakční a konzervativní, reprezentované snahami o obnovu monar-
chie, ale byly zde rovněž snahy vrátit se ke starým buržoazně demokratickým
heslům a pod jejich praporem sjednotit celou francouzskou společnost, rozdi-
lanou hlubokými vnitřními rozpory, jejichž nejvýraznějším projevem byl teror
buržoazie rozpoutaný po porážce Pařížské komuny. — „Ve srovnání s revo-
lučním marxistickým učením hluboce reakční buržoazní sociologie v uvedené
době byla ještě schopna formulovat relativně pokrokové dílčí úkoly sociálního
reformátorství, čímž vytvářela základ činnosti republikánů, zaměřené proti
feudální reakci, monarchismu a klerikalismu. Program konkrétních společen-
ských přeměn, vytyčený buržoazními reformátory, byl podporován ideologickým
programem, jehož základními hesly byly antiklerikalismus, scientismus a tzv.
solidarismus.“ [Osipova 1977 : 26].

Durkheimova sociologie je sociologií odrážející krizi kapitalistické společ-
nosti ve Francii. Durkheim si tuto krizi uvědomoval a chtěl ji řešit. V tom je
určitá jeho zásluha. Uvědomoval si zároveň, že je to krize, která nepostihuje
pouze povrchní struktury společnosti, ale sahá velmi hluboko a narušuje
všechny základní instituce kapitalistické společnosti. Přesto však byl přesvěd-
čen, že řešení je možné bez zásadní změny této společnosti, tudíž v jejím
rámci. Všechny krizové jevy chápe Durkheim jako jevy patologické, jako pro-
jevy nemoci jinak zdravého organismu. Myšlenku, že by mohlo jít o rozpory
přímo v základech tohoto společenského zřízení, Durkheim vůbec nepřipouští.
Ve své diagnóze krize kapitalistické společnosti se tedy zásadně rozchází
s vědeckým socialismem a toto stanovisko ovlivňuje i jeho postoj k marxismu
a jeho socialistickému učení jako celku.

Motivy Durkheimova zájmu o socialismus

Vzhledem k tomu, že ve Francii vítězná buržoazní revoluce velmi rychle odha-
lila všechny protiklady již nastoleného kapitalistického systému, vznikala zde
živná půda pro kritiku tohoto systému ze socialistických pozic a Francie se
stala „těžištěm evropského dělnického hnutí“ [Engels 1967 : 575]. Tyto okol-
nosti způsobily, že socialistická učení měla ve Francii bohaté tradice. Byly to
však tradice poznamenané mnoha prvky utopismu, maloburžoazního radika-
lismu, spiklenectví, anarchismu a reformismu (babeufismus, saint-simonismus,
blanquismus, proudhonismus, bakuninismus apod.). Uvedené tendence se staly
jednou z hlavních překážek masového šíření a vlivu vědeckého socialismu.

Socialistická učení ve Francii v době Durkheimova teoretického působení
proto tvořila velmi pestré mozaiku nejrůznějších směrů a škol. I v těchto
letech zde existovaly ony hlavní formy socialismu tak, jak byly popsány již
v *Manifestu komunistické strany*, tj. socialismus feudální, maloburžoazní, kon-

zervativní aneb buržoazní a kriticko-utopický [Marx, Engels 1958 : 451—460], pochopitelně modifikované zkušenostmi třídních bojů ve Francii v letech 1848—50 i zkušenostmi Pařížské komuny.

Dějiny socialismu a dělnického hnutí ve Francii na přelomu devatenáctého a dvacátého století jsou proto dějinami nesnadného boje za prosazení vědeckého socialismu a ustavení marxistické proletářské strany. Marxismus nebyl koncem devatenáctého století hlavním směrem francouzského socialistického myšlení a prožíval složité období rozchodu se svými protivníky zleva (anarchisty) i zprava (reformisty). O rozhodující vliv v dělnické třídě bojovala řada soupeřících stran.

Motivy Durkheimova zájmu o socialismus lze rozdělit do několika skupin. První a nejdůležitější motiv vycházel z toho, že Durkheim si uvědomoval rozpory tehdejší francouzské společnosti, její „dezorganizaci“ a „patologičnost“, a hledal cesty k její nápravě. Ve svých úvahách o těchto otázkách musel vzít v potaz rovněž návrhy socialistů a musel k nim zaujmout stanovisko, neboť také oni přicházeli s určitým řešením.

Druhým motivem jeho zájmu o socialismus bylo sílící dělnické hnutí ve Francii. „Leckdo se domníval,“ napsal Engels roku 1895, „že s Pařížskou komunou bude navždy pohřben bojovný proletariát. Ale právě naopak, od Komuny a od německo-francouzské války se datuje jeho nejmocnější rozmach.“ [Engels 1967 : 574]. A i když v samotné Francii „to trvalo samozřejmě léta, než se vzpamatovali po puštění žilou v květnu roku 1871“ [Engels 1967 : 575] a i když „válka z roku 1870—71 a porážka Komuny přesunuly, jak předpověděl Marx, těžiště evropského dělnického hnutí dočasně z Francie do Německa“ [Engels 1967 : 575—576], neznamená to, že francouzští proletáři byli zcela pasivní.

Přes krajně nepříznivé podmínky, represálie a pronásledování po pádu Pařížské komuny se dělnické hnutí koncem sedmdesátých let začalo ve Francii opět rozvíjet. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let byla založena Dělnická strana, jejímiž vůdci byli Jules Guesde a Paul Lafargue. Jak jsme však už uvedli, byla to strana rozdrápaná vnitřními rozpory, která ještě nebyla schopna plnit roli organizátorky a ideové vůdkyně proletářských mas na základě jasného marxistického programu. Nicméně E. Durkheim jako bystrý pozorovatel francouzského společenského života si uvědomoval, že dělnické hnutí hlásící se k socialismu je významným sociálním faktem, a je proto nutné se jím i jeho učením zabývat.

Třetí motiv Durkheimova zájmu o socialismus se datoval ještě z let jeho studia na École normale supérieure. Zde totiž patřil k jeho spolužákům a přátelům Jean Jaurès, nejprve představitel levicových buržoazních tendencí, později vůdce francouzských socialistů. Spolu s ním i některými dalšími studenty se Durkheim zamýšlel nad tím, co bylo tehdy nazýváno „sociální otázkou“, a tato problematika ho přiváděla ke studiu děl autorů hlásících se k socialismu. Bez vlivu na tuto orientaci některých studentů École normale supérieure nebyl knihovník této školy, aktivní socialista Lucien Herr. To shodně uvádějí jak R. Aron [Aron 1967 : 375], tak J. V. Osipovová [Osipová 1977 : 44].

Aron dokonce píše, že „podle Marcela Mause to byl Durkheim, který naklonil Jaurèsovo myšlení socialistickým směrem a ukázal mu bídu radikálních idejí, které vyznával. (...) V letech 1885—1895 byl durkheimovské pojetí socialismu důležitým prvkem francouzského politického vědomí v prostředí levicových intelektuálů.“ [Aron 1967 : 375].

Durkheimovo pojetí socialismu bylo však velmi specifické a nemělo s vědeckým socialismem kromě názvu nic společného. Ani Jaurès nebyl, jak známo,

důsledným marxistou. Jakkoli je třeba ocenit jeho kritiku blanquistického extrémismu, levičáckého anarchosyndikalismu i reformismu a oportunismu, jakož i širokou pacifistickou kampaň, kterou rozvinul ve francouzském i mezinárodním dělnickém hnutí v předvečer I. světové války, kdy prořazoval názor, že odpovědí na válečnou politiku vlád evropských zemí musí být všeobecná stávka proletariátu těch států, jež se dostaly do vzájemného konfliktu, za kteroužto činnost byl fanatickým pravičákem 31. července 1914 zastřelen, nelze nevidět nedůslednost a utopické rysy v jeho pojetí socialismu a cest k němu. Byla to zejména myšlenka, že socialismus je především morální program, tzn. vize harmonické pospolitosti, jíž musí být podřízeny obecné koncepce a konkrétní politická praxe. Byl to zřejmě hlavně tento bod, v němž se Jaures a Durkheim shodovali a vzájemně ovlivňovali.

Specifičnost Durkheimova pojetí socialismu byla dána rovněž zvláštním významem, jaký měl tento termín v pozitivismu zejména od Comtových dob. A pozitivistickou tradici pojetí socialismu můžeme zároveň považovat za čtvrtý motiv Durkheimova zájmu.

V pozitivismu bylo podstatou socialismu nikoli zespolečenštění výrobních prostředků, ale zespolečenštění individua. V tomto smyslu byl chápán jako protiklad a kritika liberálního individualismu na straně jedné, a tzv. spontánního socialismu dělníků (Comtův termín) na straně druhé. „Termín ‚socialismus‘ vznikl v saint-simonovském prostředí a označoval tam ‚vpravdě sociální systém‘, tzn. ‚zorganizované seskupení‘, v němž jedinec je zcela podřízen zájmům celku, určeným hlavním orgánem moci. Pojem ‚socialismus‘ vznikl jako protiklad individualismu osmnáctého století a individualismu liberálů – jedinec mimo společnost je abstrakce, když však žije ve společnosti, když žije prostřednictvím ní a pro ni, dosahuje svobody a štěstí. Všechny společenské instituce musí být tudíž zorganizovány z hlediska společenských potřeb. (...) Není pochyb, že do takto široce chápaného socialismu, redukujícího se na mlhavý postulát ‚zespolečenštění‘ jedince a opozici vůči buržoaznímu liberalismu, se pozitivismus dokonale vešel.“ [Skarga 1966 : 116–117].

Je zřejmé, že za socialistu v tomto pojetí může být považován každý, kdo uznává, že jedinec nemůže existovat mimo společnost, a kdo konstatuje významnou roli procesu socializace v životě individua. Že jde o problematiku diametrálně odlišnou od toho, co má na mysli vědecký socialismus, je nábílední.

Na základě tohoto široce chápaného pojetí socialismu můžeme pochopit, proč koncem devatenáctého století mohl být Durkheim některými lidmi považován za socialistu a proč Durkheimova sociologie byla někdy ztotožňována se socialistickým učením. Způsobil to prostě terminologický zmatek, který pozitivistickou teorií o primátu společnosti ve vztahu k jedinci, tedy teorií, zabývající se socializací jedince, ztotožnil s teorií zabývající se socializací, tj. zespolečenštěním výrobních prostředků.

Pro pozitivistický socialismus měla tato záměna pojmů ještě další významný důsledek. Protože socializace individua byla chápána především jako morální a intelektuální výchova, byly cílem pozitivistického socialismu nikoli zásadní změny v sociálně ekonomické struktuře společnosti, nýbrž přeměny morálního a intelektuálního rázu. Comte v souladu se svým historickým idealismem byl přesvědčen, že k vytvoření harmonické společnosti konsensu, kterou v rámci kapitalistických poměrů postuloval, není zapotřebí revoluční změny výrobních poměrů, jak to požadovali vědečtí socialisté, ale pouze „moralizace“ společnosti, zavedení silné centralizované moci a pořádku do všech oblastí společenského života.

Právě tyto myšlenky comtovského pozitivistického socialismu pak plně převzal, modifikoval a rozvinul E. Durkheim. Durkheimův socialismus je v podstatě „socialismus“ A. Comta, který je shrnut do dvou klíčových slov: organizace a moralizace. Socialismus je lepší, tj. uvědomělejší organizace kolektivního života, jejímž objektem a důsledkem je integrace individuů v sociálních rámcích nebo společenstvích vybavených morální autoritou a tím schopných plnit výchovnou funkci.

Durkheim vymezuje socialismus takto: „Socialistickým se nazývá každé učení, jež se dovolává připojení všech ekonomických funkcí nebo některých z nich, jež jsou nyní rozptýleny, k řídicím a vědomým centrům společnosti.“ [Durkheim 1928 : 25]. „Socialismus se neredukuje na otázku mezd nebo, jak se říkalo, žaludku. Je to především snaha jinak uspořádat sociální organismus, tak aby průmyslové ústrojí mělo jiné postavení v celku organismu, bylo vyzdvíženo ze stínu, kde funguje automaticky, na světlo a pod kontrolu vědomí. Dnes je možné pozorovat, že tato snaha není pocíťována pouze nižšími třídami, ale samotným státem, který tou měrou, jak se ekonomická aktivita stává stále důležitějším faktorem celkového života, je silou věcí a stále naléhavějšími životními nutnostmi veden k řízení jejích projevů.“ [Durkheim 1928 : 34].

Z těchto dvou citátů je zřejmé, že socialismus nemá být zásadní změnou ve vlastnických a třídních poměrech, ale pouze jakousi centralizací ekonomických funkcí a uvědoměným řízením některých ekonomických procesů (zejména chodu průmyslu), které doposud probíhají živelně. Obojí může podle Durkheima splnit existující forma buržoazního státu, který je v podstatě nadtřídním orgánem a má uvedené funkce plnit v zájmu celé společnosti. Tolik Durkeimovy základní myšlenky o první stránce jeho pojetí socialismu, tj. o stránce organizační.

Zbývá však ještě druhá stránka, a tou je moralizace. Ekonomické funkce totiž musí být podřízeny nejen moci politické, ale i morální. Kdo má plnit tuto moralizátorskou funkci? Podle Durkheima to mají být tzv. profesionální seskupení neboli korporace. K analýze této otázky se v dalším výkladu ještě vrátíme.

Z toho, co bylo uvedeno, je zřejmé, že Durkheim socialistou v pravém slova smyslu nikdy nebyl. Bylo to hlavně reformistické pojetí socialismu, ve Francii koncem devatenáctého století velmi vlivné, jež způsobilo, že Durkheimovy názory mohly být za socialistické vůbec považovány. Tato skutečnost je dobrým příkladem toho, k jakému sblížení došlo mezi reformisticky orientovanými představiteli buržoazie, k nimž Durkheim nesporně patřil, a mezi reformisty hlásícími se k socialismu. Svědčí to o tom, že reformistický socialismus není v podstatě ničím jiným než ideologií a politikou velmi blízkou zájmům buržoazie, jak to mnohokrát charakterizoval Lenin.

Durkheim a vědecký socialismus

Durkheimovo dílo, obdobně jako dílo dalších významných představitelů buržoazní sociologie přelomu devatenáctého a dvacátého století V. Pareta a M. Webera, je někdy explicitní, ale častěji implicitní polemikou s vědeckým socialismem i s marxismem jako celkem. Tato polemika je vedena v několika rovinách. Pokusme se nyní poukázat na ty z nich, jež považujeme za klíčové:

1. Durkheim má námítky proti samotnému pojmu vědecký socialismus. Socialismus s tímto přívlastkem nemůže existovat, protože ještě nebyla vytvořena věda o společnosti v pravém slova smyslu. Materialistické pojetí dějin takovou vědou podle jeho slov není, neboť nevychází — podobně jako Marxova politická ekonomie reprezentovaná především *Kapitálem* — z „faktů a pozorování“. Ta

jsou „uvedena pouze jako důkazy pro předem přijaté teze“ [Durkheim 1928 : 6].
Teorie prý v marxismu není výsledkem zkoumání.

Marxův socialismus není založen na vědě, ale obdobně jako jiné formy socialismu byl inspirován vášní. Takové koncepce se rodí a sílí z touhy po dokonalější spravedlnosti, ze soucitu s pracujícími třídami, z vážního pocitu zmatku, k němuž vedou soudobé společnosti apod.

„Socialismus není věda, sociologie v miniatuře, je to výkřik bolesti a někdy hněvu těch lidí, kteří pocítují naši kolektivní nevolnost.“ [Durkheim 1928 : 6].
Jediným úkolem vědy je „popsat a vysvětlit, co je a co bylo“ [Durkheim 1928 : 4]. „Spekulace o budoucnosti nejsou její věcí.“ [Durkheim 1928 : 4].

Durkheimovy argumenty proti „vědeckosti“ socialismu jsou tedy tři: a) pokud neexistuje věda o společnosti, nemůže existovat ani socialismus založený na vědě, b) motivace socialismu nemá s vědou nic společného; je to záležitost citů, vášní a nejasné nespokojenosti s daným stavem, c) věda popisuje jen minulost a současnost, socialismus usiluje o vytyčení perspektiv vývoje, o popis toho, co bude; nemůže být proto vědecký.

Durkheimovo tvrzení, že doposud neexistuje věda o společnosti, vychází z mylné pozitivistické představy, že tuto vědu je nutné budovat podle vzoru přírodních věd, a pokud poznatky o společnosti takovou podobu nemají, věda o společnosti neexistuje. Je to tvrzení, jež přehlíží specifickou poznání společnosti a prakticky odsouvá vznik vědy o společnosti do nekonečna, neboť model této vědy nebude nikdy totožný s modelem věd přírodních.

Durkheimovou iluzí je rovněž názor, že v třídně rozdělené společnosti je možné někdy dospět k jednotné vědě o společnosti, jejíž závěry by měly stejnou platnost a byly všemi uznávány jako vědy přírodní. Věda o společnosti byla už vytvořena. Je jí materialistické pojetí dějin. Durkheim ji však za vědu uznat nemůže, a to v důsledku třídních pozic, na nichž stojí. Ať Durkheim chce nebo nechce, ať si to uvědomuje nebo neuvědomuje, jeho argumenty uváděné proti principům vědeckého socialismu nejsou především a hlavně argumenty čistě vědeckými, ale argumenty podmíněnými zájmy té třídy, v jejímž jménu jako teoretik vystupuje, tj. určitých složek francouzské buržoazie.

Durkheimova výtka týkající se motivace vědeckého socialismu nemůže rovněž obstat. Sama motivace, která různé třídy, vrstvy, skupiny a jedince k socialismu přivádí, není z hlediska výsledného charakteru tohoto učení podstatná. Není důležité, zda je někdo přiveden k vědeckému socialismu soucitem s proletariátem, protestem proti neutěšeným poměrům či hlubokým teoretickým studiím. Podstatné je, jaké teoretické a praktické závěry z těchto motivů vyvodí. Sama citová motivace tedy v žádném případě předem nerozhoduje o tom, že i socialistická argumentace musí zůstat pouze v zajetí citů a vášní.

Konečně třetí argument, že věda pouze popisuje minulost a současnost, je v příkrém rozporu s realitou. Kdyby věda měla opravdu takový charakter, nemohla by být vůbec prakticky užitečná. Každá věda má důležité prognostické funkce. Není důvodu, proč by takové funkce neměla mít věda o společnosti. Celá historie dělnického hnutí a komunistických stran ostatně přesvědčivě dokazuje, že materialistické pojetí dějin jako věda o společnosti se ve svých prognostických funkcích plně osvědčilo a argument tohoto druhu, mající popírat možnost vědeckého socialismu, proto neobstojí.

2. Implicitní Durkheimovou polemikou s vědeckým socialismem je jeho pojetí dělby práce, vyložené nejrozsáhleji a nejsoustavněji v jeho prvním velkém

díle *De la division du travail social* z roku 1893. Pro Durkheima je typické v podstatě ahistorické chápání dělby práce. Sovětský autor I. S. Kon o Durkheimově analýze dělby práce správně píše: „Durkheim se snaží přistoupit k tomuto problému přísně objektivně. Hned na začátku odmítá spekulativní úvahy o „citi“ dělby práce, neboť by to znamenalo předpokládat, že dělba práce existuje v důsledku výsledků, které se chystáme určit, a hovoří pouze o funkci dělby práce, tj. o tom, jakým potřebám slouží. Takové kladení otázky je v principu správné. Ale tím, že vychází ze své obecné teorie, stanoví Durkheim funkci dělby práce nikoli vztahem k určitému sociálně ekonomickému systému, ale pouze vztahem ke „kolektivnímu vědomí“ (tj. „souhrnu věr a citů společných členům téže společnosti“).“ [Kon 1964 : 76–77].

Durkheim považuje dělbu práce za nikoli historický, a dokonce ani za nikoli společenský, nýbrž za obecně biologický fakt, jehož podmíněnost je třeba hledat v podstatných vlastnostech organizované hmoty. Dělba práce je pouze dílčí formou tohoto všeobecného procesu a má tudíž charakter přírodního zákona.

Dělba práce podle něho hraje a vždy bude hrát neobyčejně významnou roli při vytváření vztahů v sociální skupině a také obecněji při vytváření mezilidských vztahů. Na jedné straně umožňuje rozvoj společenské osobnosti a proces socializace díky tomu, že vede k růstu specializace, a na druhé straně vytváří mezi lidmi celý systém práv a povinností, služeb a závislostí, které je vzájemně spojují, a tím jsou zdrojem sociální integrace. Tím společenská dělba práce umožňuje nejen zachování celku jako zdroje sociální integrace společenských elementů, ale vytváří rovněž sociální solidaritu díky tomu, že se činnosti jednotlivých elementů a společenských skupin, z nichž každá zaujímá určité místo ve výrobním procesu, navzájem doplňují.

Dělba práce je tedy podle Durkheima základním procesem společenského života, který má za následek všechny ostatní sociální přeměny.

Základní význam dělby práce chápáné jako objektivní sociální fakt v procesu společenské integrace vyplývá z funkcí, jaké plní ve společnosti. Přitom podle Durkheima ekonomické služby, jaké dělba práce přináší, jsou čímsi malým ve srovnání s morálními účinky, které vyvolává. Pravou funkcí dělby práce je vytvořit mezi dvěma nebo více lidmi jistý pocit solidarity, spočívající v tom, že si vzájemně poskytují služby a statky, jichž se každé ze stran nedostává. Tato směna široce chápaných statků a služeb vytváří mezi lidmi přátelské vztahy, vyvolává integrační procesy, krátce řečeno, je zdrojem solidarity.

Jestliže při dělbě práce nejsou funkce v souladu, znamená to, že jejich vztahy nejsou uspořádané. Dělba práce, která postrádá uspořádání, je anomická. Do této kategorie pak Durkheim řadí všechny případy dělby práce, které nevyvolávají společenskou solidaritu. Durkheimovi byly tedy známy degradační účinky dělby práce, zejména ty, jež vyvolává kapitalistický průmysl. Durkheim je nepopírá, ale nedomnívá se, že plynou nutně z dělby práce.

Dělba práce, pokud se realizuje „normálně“, má podle Durkheima pouze pozitivní účinky a vede nutně k upevňování společenské solidarity. Faktory, jež tento „blahodárný“ vliv dělby práce narušují, nevyplývají z ní samé, ale jsou vždy v podstatě subjektivní povahy. Jsou vždy jakýmsi zkreslením, které způsobují nekompetentní lidé, a jsou proto také díky subjektivním zásahům lidí odstranitelné. Na iluzornost těchto Durkheimových názorů, idealizujících důsledky dělby práce ve společnosti, zejména kapitalistické, poukázali i někteří nemarxističtí autoři [Friedmann 1970 : 93–105].

Durkheim není schopen v důsledku třídní omezenosti v přístupu k sociální skutečnosti pochopit, že jisté negativní účinky dělby práce tkví v samotné podstatě tohoto jevu a jsou neodmyslitelné. Tento autor, který klade tak silný důraz na osvobození sociologie od všech iluzí a mýtů, na její zvědeckění, zůstává sám v zajetí nesprávné myšlenky, že to, co plyne z dělby práce objektivně, je možné odstranit jednostranně subjektivními zásahy. Nechápe například, že takový důsledek kapitalistické dělby práce, jakým je nesmyslnost rozčleněných úkonů pracovní činnosti v očích dělníka, lze odstranit jen zásadní změnou ekonomických a společenských podmínek, v nichž se dělník za kapitalismu nachází.

Má proto plnou pravdu I. S. Kon, když píše: „Protože ignoruje rozhodující fakt, že rozdělení společnosti na třídy je podmíněno především různým vztahem lidí k výrobním prostředkům, redukuje Durkheim celou otázku na specifickou reglementaci dělby práce, při níž není individuum v souladu se svou funkcí a sama dělba práce už neodpovídá přirozenějšímu rozdělení talentů. Aby tato anomie byla zrušena a byla obnovena narušená solidarita, je třeba vytvořit rovné postavení pro všechny na základě harmonie mezi schopnostmi každého individua a jeho pozicí. Avšak ponecháme-li už stranou to, že třídní boj je pojem mnohem širší než nespokojenost dělníka s existující dělbou práce, Durkheim se nám jeví jako zřejmý utopista. Zastírá antagonistický charakter kapitalistické dělby práce, omezující aktivitu individua a jeho možnosti, a snaží se v rámci kapitalismu vyřešit ty rozpory, které jsou objektivně řešitelné pouze v podmínkách komunistické společnosti. Nelze se proto divit, že jeho teorie je konečkonců apologetikou kapitalistické společnosti a principu solidarismu ochotně přijali jako zbraň buržoazní a sociálreformističtí vůdcové první třetiny XX. století.“ [Kon 1964 : 77–78].

(3) Durkheim nesouhlasí se základní myšlenkou vědeckého socialismu, že dříve než bude možné budovat vpravdě lidskou společnost, založenou na skutečné solidaritě a bratrství mezi lidmi a na humanistických morálních principech, je nutné revoluční cestou odstranit ty objektivní podmínky (na prvním místě soukromé vlastnictví výrobních prostředků), které tomu brání. Je totiž přesvědčen, že kapitalismus má před sebou netušené vývojové perspektivy. Je to společnost, která sice trpí dílčími nedostatky, „patologickými a nenormálními“ jevy, jak to s oblibou nazývá, avšak jde o negativní vlastnosti jinak zdravého organismu, odstranitelné „moralizací“ společnosti, tj. především výchovou. Revoluci Durkheim zásadně odmítá, neboť podle jeho slov vede ke změnám, jež jsou příliš povrchní. Revoluce se prý omezuje pouze na změnu institucí, zatímco Durkheimovi jde o změnu myšlení a morálky lidí.

Jako charakteristická pro Durkheimovy postoje k socialismu je často uváděna tato pasáž: „Nejde už o to, aby místo dnes existující společnosti byla vybudována společnost nová, ale o to, aby dnešní společnost byla přizpůsobena novým podmínkám společenského bytí. Sociální otázka není už otázkou tříd, protikladu bohatých a chudých, podnikatelů a dělníků, jediné možné řešení nespočívá v tom, že jednomu se ubere a druhým přidá. V zájmu jedněch i druhých je omezit choutky obou stran shora a tím skoncovat se stavem dezorganizace, vření a chorobného vzrušení, který nevyplývá ze sociální činnosti a vede dokonce k utrpení. Jinak řečeno, takto pojatá sociální otázka není už otázkou peněz či síly, ale otázkou morálních faktorů. Rozhoduje o ní nikoli stav naší ekonomiky, ale stav naší morálky.“ [Durkheim 1928 : 297].

Sociální otázka není tudíž především otázkou ekonomickou, je to otázka konsensu, tj. společného citění individuí, díky němuž jsou oslabovány konflikty,

vytlačovány egoismy i uchováván sociální mír. Sociální otázka je otázkou socializace. Jde o to, učinit individuum členem kolektivity, vštípit mu respekt před příkazy, zákazy a povinnostmi, bez nichž je kolektivní život nemožný.

Durkheim zde v pozitivistickém duchu, navazujícím především na Comta, řeší základní filozofickou otázku v oblasti společnosti zřetelně idealisticky. Není to materiální stránka společenského života, co koneckonců determinuje sociální procesy a sociální strukturu, ale jsou to na prvním místě morální faktory. Proto změna ekonomických podmínek není nutná, proto není nutná ani žádná sociální revoluce. Kapitalistická společnost je dobrým a vyhovujícím základem pro změnu myšlení a postojů lidí, na něž je třeba působit především výchovou.

Zatímco Comtovým základním heslem, vyjadřujícím jeho názor na společenskou změnu, je heslo „pořádek a pokrok“, Durkheim klade ještě menší důraz na „pokrok“ a plně se věnuje především analýze „pořádku“. V důsledku toho se stále více vzdaluje úvahám o budoucnosti, typickým pro Comta. Nutí ho k tomu i polemika s vědeckým socialismem, který je výrazně orientován na budoucnost. To se odráží i v Durkheimově celkovém pojetí sociologie. Je to podle něho společenská věda o synchronicky chápané přítomnosti. Ne náhodou právě na tuto myšlenku navazuje soudobý strukturální funkcionalismus, ne náhodou je mu Durkheimův odpor k jakékoli revoluční politické a ekonomické změně tak blízký.

4. Zásadní rozpor mezi vědeckým socialismem a Durkheimem existuje rovněž v pojetí člověka. Durkheim je přesvědčen, že člověk vždy byl, je a navždy zůstane vnitřně rozdělenou bytostí. Tento vnitřní protiklad, který nejuplněji popisuje ve stati *Le dualisme de la nature humaine et ses conditions sociales* [1914 : 206—221], je vlastní samotné lidské přirozenosti, není proto historicky podmíněn a bude vždy neodstranitelnou překážkou v úsilí o jakoukoli změnu lidského osudu. Polský sociolog J. Szacki v této souvislosti napsal, že „*homo duplex* je centrální postava celého Durkheimova myšlení“. [Szacki 1964 : 13].

Rozdělenost lidské přirozenosti nejen existenci člověka neustále doprovází, ale lidé si ji v té či oné formě také vždy uvědomovali. V náboženství měla podobu protikladu těla a duše, ve filozofii protikladu hmoty a vědomí či smyslu a rozumu a obdobným způsobem byla reflektována v psychologii i v běžném myšlení. V sociologii pak je podle Durkheimova mínění odrážena především jako protiklad individuálního a společenského, což je nakonec podstata i všech ostatních protikladů.

Samo konstatování tohoto protikladu by ještě mnoho neznamenal a mohli bychom v této věci dát dokonce Durkheimovi do jisté míry za pravdu. Vždyť i Marx nejednou — ovšem v jiné terminologii — konstatoval vnitřní rozpornost individuálního života v třídní antagonistické společnosti. Co však zasluhuje v Durkheimově případě kritiku, je skutečnost, že tento jev považuje za věčný, neměnný a neodstranitelný. V tom je zásadní odlišnost mezi ním a Marxem. (1)

„Teorie o věčné antinomii mezi jedincem a společností jsou pro Marxe pouze určitou formou ideologické mystifikace, za níž se skrývá reálný konflikt mezi třídou vlastníků a třídou vykořisťovaných. Děje se tak tehdy, když produkt

(1) Nechceme ovšem tvrdit, že všechny individuální rozpory lidského života budou někdy v budoucnu odstraněny. Lidský život bude vždy řešením konfliktů. Jde však o to, že tyto konflikty nebudou vždy vyplývat ze zásadní kvalitativní odlišnosti individuálního a společenského, jak to předpokládá Durkheim, který v trvalém a neodstranitelném antagonismu tohoto druhu vidí vůbec základní podmínku vzniku a existence člověka a lidství.

lidské práce je oddělen od bezprostředního výrobce, člověk se cítí být izolován od společnosti a chápe, že proti jeho vlastnímu zájmu se staví něco, co je mu prezentováno jako „obecný zájem státu“ nebo „společensví“, jako základ kolektivního soužití, a co je v podstatě zájmem panující třídy.“ [Jaroszewski 1974: 45—46]. Zatímco Marx spojuje vnitřní individuální rozpory tohoto druhu jednoznačně s antagonistickými poměry, ve kterých člověk žije, Durkheim je považuje za jednu provždy dané a vrozené. Zatímco Marx ukazuje reálnou cestu k jejich odstranění změnou ekonomických, politických a ideologických podmínek, jež je rodí, Durkheim v jejich definitivní a trvalé odstranění nevěří.

„Zde se snad nejvýrazněji,“ píše výstižně J. Szacki, „projevuje dávno diskutovaná otázka vztahu Durkheimovy koncepce k teorii historického materialismu. Zdá se, že nejhlubší rozdíl mezi nimi nespočívá v tom, že se prvotnost přiznává tomu či onomu ‚faktoru‘ společenského života, náboženství nebo ekonomice; ani v tom, že se akceptuje to či ono hodnocení lidské přirozenosti, ‚pesimistické‘ nebo ‚optimistické‘; ale především v zásadní protikladnosti durkheimovského dualismu a marxovského monismu v antropologii. U Marxe je člověk společenskou bytostí právě jako člověk ‚z masa a krve‘. (...) U Durkheima je tomu úplně naopak. Existence společnosti jako ‚systému jednajících sil‘, pocíťovaných jedincem jako něco vůči němu ‚vnějšího‘, je základní podmínkou jeho polidštění, stav ekonomiky naproti tomu pouze odráží celkový stav společnosti. Čím více je společnost pravým ‚ohniskem morálního života‘, tím více může být překonáván chaos hospodářského života, a jedinec je s to žít lidsky. Člověk musí být k lidství přinucen.“ [Szacki 1964 : 24—25].

Zatímco Durkheim chápe možnost dílčích zlepšení života jedince, a tím i společnosti jako věc jednostranně vnějšího morálního i výchovného nátlaku, Marx přistupuje k této záležitosti dialekticky. Změna jedince je podmíněna změnou společnosti, ale tuto společnost mohou zase měnit pouze jedinci, kteří ji tvoří, a to revoluční praktickou činností. Marx na rozdíl od Durkheima nepřistupuje k lidskému individuu abstraktně jako k bytosti mající od přírody negativní vlastnosti, jež jí brání v harmonickém soužití s ostatními lidmi, ale konkrétními analýzami dokazuje, že tyto negativní vlastnosti jsou historicky podmíněny a že ve změněných sociálně ekonomických podmínkách nebude muset být člověk k lidství vnější silou nucen, ale bude k němu uvědoměle a rád směřovat.

Vnitřní rozdvojenost lidské přirozenosti má podle Durkheima ještě další aspekt, který je podle jeho přesvědčení obzvláště pádným argumentem proti teorii vědeckého socialismu i proti jeho praktické realizaci: Zdrojem skutečného ohrožení společnosti je přirozená nenasycenost člověka; toto nebezpečí je stejné ve všech společnostech a ani budoucnost na tom nic nezmění. Socialismus nemůže přinést žádnou výraznou změnu v tom, co je podstatou člověka. Člověk bude vždy stejný, a očekávat, že budoucnost přinese radikální změnu, je nesmyslné.

Přitom k této podstatě člověka patří, že je-li uspokojena jedna jeho potřeba, vyvolává to okamžitě množství potřeb dalších. Usilovat o zlepšení materiálního postavení dělnické třídy a po vítězství socialistické revoluce o zlepšení materiálního postavení všech příslušníků společnosti je podle Durkheima „danajský dar či sisyfovská práce“. „Neboť i když se vytvoří pro pracující výsady, které zčásti neutralizují to, co požívají zaměstnavatelé; i když se zkrátí pracovní doba a zákonem zvýší mzdy, nepodaří se uspokojit vzbouřené chutě, neboť nabudou nových sil tou měrou, jak budou uspokojeny. Neexistují možné hranice

jejich požadavků. Usilovat o jejich utišení tím, že se uspokojí, znamená chtít je obdarit danajským darem. Jestliže se opravdu sociální otázka kladla v těchto termínech, bylo by mnohem lepší ji prohlásit za neřešitelnou. [Durkheim 1928 : 79].

Je zřejmé, že Durkheimova kritika je zde zaměřena, a to oprávněně, i proti charitativním tendencím různých reformátorských hnutí. Její osten však směřuje i proti vědeckému socialismu. I když vědecký socialismus nepovažuje otázku zlepšení ekonomického postavení dělnické třídy a koneckonců i všech ostatních pracujících vrstev za svůj jediný cíl, a tím se liší od všech trade-unionistických odrůd dělnického hnutí, přesto v žádném případě v ní nevidí otázku okrajovou. A to proto, že teprve tam, kde jsou uspokojeny základní materiální potřeby člověka, je možný všestranný rozvoj lidské osobnosti.

Podceňování snahy o zlepšení materiální situace lidí na základě argumentu, že lidé budou stejně vždy se svým postavením nespokojeni, je typickým postojem zastávce statu quo. Nechceme tvrdit, že všechny lidské potřeby budou někdy v budoucnosti plně uspokojeny. Je samozřejmé, že kvalita potřeb se mění a že jedny uspokojené potřeby vyvolávají potřeby jiné. To však neznamená, že ve jménu této skutečnosti je možné prohlásit uspokojování základních potřeb širokých mas, jak o to usiluje teorie i praxe vědeckého socialismu, za zbytečné a marné, protože „chutě lidí jsou neukojitelné“.

Hlavní Durkheimův argument proti vědeckému socialismu v této oblasti se nakonec mění v plané moralizování. Durkheim píše: „K tomu, aby vládl sociální pořádek, je třeba, aby většina lidí byla spokojena se svým osudem. Ale k tomu, aby s ním lidé byli spokojeni, není třeba, aby měli více nebo méně, ale aby byli přesvědčeni, že nemají právo mít více. A proto je bezpodmínečně nutné, aby existovala autorita, jejíž nadřazenost uznávají a která se nazývá právo. Protože individuum ponechané pouze tlaku svých potřeb nikdy neuzná, že dospělo ke krajní hranici svých práv.“ [Durkheim 1928 : 291].

Nejde tedy o změnu existujících poměrů, jde pouze o změnu myšlení lidí, o změnu postojů k nim, jde o to, aby se s nimi lidé smířili a aby je akceptovali. Třídně apologetická funkce této Durkheimovy teze je zcela zřejmá.

5. Vědecký socialismus považuje kapitalismus za takové uspořádání společnosti, jež je nesprávné svou podstatou. Proto je třeba tuto podstatu změnit revolucí. Také Durkheim uznává — pak jsme viděli — určité slabiny kapitalistické společnosti. Nejsou to však takové negativní jevy, jež by vyžadovaly zásadní, tj. revoluční změnu. Jaká opatření, jaké cesty navrhuje Durkheim k odstranění těchto dílčích nedostatků?

Durkheim je přesvědčen, že klíčovou roli musí sehrát morální autorita, reprezentovaná tzv. korporacemi neboli profesionálními skupinami. „V profesionální skupině vidíme především morální sílu schopnou držet na uzdě individuální egoismy, udržovat v srdcích dělníků živější pocit jejich společné solidarity, bránit brutálnímu uplatňování práva silnějšího v průmyslových a obchodních vztazích.“ [Durkheim 1960 : XI—XII].

Profesionální skupiny, organizované po vzoru starověkých římských a středověkých korporací, by měly být podle Durkheima onou dávno hledanou a konečně nalezenou organizační a morální formou, která smíří zájmy podnikatelů a dělníků. Jak velký význam této myšlenky Durkheim připisoval, o tom svědčí zejména jeho předmluva z roku 1902 k práci *De la division du travail social*, kde je celá tato problematika podrobně rozvedena.

Nejde o nic jiného než o utopickou představu, že je možné sjednotit protikladné třídy působením netřídně pojatého státu, jako reprezentanta práva a výrobních korporací. Sovětská autorka J. V. Osipovová na adresu této Durkheimovy myšlenky správně uvádí: „Mnohé společenské organizace, zejména politické strany a odbory, zajišťují jednotu jednání, pocitů a myšlení svých členů, ale idea vytvoření orgánu nadtřídní jednoty, o němž snil Durkheim, je reakční a utopická.“ [Osipova 1977 : 192].

Závěr

Durkheim byl jedním z těch buržoazních sociologů, kteří postřehli společenskou závažnost různých socialistických teorií včetně vědeckého socialismu, snažil se tyto teorie analyzovat a pokusil se s nimi kriticky vyrovnat. Jeho reakce na vědecký socialismus i na marxismus jako celek je, jak jsme uvedli, velmi charakteristická. Je to reakce, jež může dodnes sloužit jako model, podle něhož s pochopitelnými časovými a prostorovými korekcemi postupují i soudobí významní buržoazní sociologové. Také jejich kritika vždy obsahuje útok na vědeckost marxistické společenské teorie, na myšlenku, že je možné překonat starou dělbu práce i její důsledky, tj. především rozdělení společnosti na třídy, na nutnost revoluční změny kapitalistické společnosti, na možnost zásadní přeměny člověka pod vlivem změněných společenských podmínek. Je v ní vždy obsažena i myšlenka třídní spolupráce pod záštitou nadstranicky chápaného státu, popřípadě i jiných politických institucí.

Ukazuje se tedy oprávněnou naše výchozí myšlenka, že zabývat se analýzou a kritikou teoretických systémů buržoazních sociologů minulosti není záležitost, jež by měla svůj význam pouze z hlediska takové speciální disciplíny, jakou jsou dějiny buržoazní sociologie, ale že tento postup má i význam zcela aktuální z hlediska kritiky soudobých buržoazních teorií. Je to dáno tím, že některé základní teoretické i metodologické principy doprovázejí vývoj buržoazní sociologie po celou dobu její existence. V tomto smyslu může analýza a kritika díla buržoazních sociologů minulosti přinést leccos podnětného i pro práci soudobého marxistického sociologa.

Literatura

- Aron, R.: *Les étapes de la pensée sociologique*. Paris 1967.
Durkheim, E.: *Le dualisme de la nature humaine et ses conditions sociales*. Scientia, XV, 1914.
Durkheim, E.: *Le socialisme*. Paris 1928.
Durkheim, E.: *De la division du travail social*. Paris 1960.
Engels, B.: Úvod ke knize Karla Marxe „Třídní boje ve Francii 1848–1850“. In: Marx, K., Engels, B.: Spisy sv. 22, Praha 1967.
Friedmann, G.: *Rozdrobená práce*. Praha 1970.
Jaroszewski, T. M.: *Rozważania o praktyce*. Warszawa 1974.
Kon, I. S.: *Pozitivizm v sociologii*. Leningrad 1964.
Marx, K., Engels, B.: *Manifest komunistické strany*. In: Marx, K., Engels, B.: Spisy sv. 4, Praha 1958.
Osipova, J. V.: *Sociologija Emilja Džurkgejma*. Moskva 1977.
Skarga, B.: *Comte*. Warszawa 1966.
Szacki, J.: *Durkheim*. Warszawa 1964.

Резюме

Я. Седлачек: Дюркгейм и социализм (Анализ и критика)

Научный социализм, аналогично как и остальные составные части марксизма, является с момента своего возникновения предметом оговорок, критики и нападков самых различных оттенков и происхождения. К числу авторов, пытающихся более или менее открыто, более серьезно или совсем поверхностно справиться критически с марксизмом и отвергнуть его теоретическую и методологическую ценность, принадлежал и принадлежит целый ряд буржуазных социологов. Также самый видный представитель французской буржуазной социологии Эмиль Дюркгейм реагировал практически целым своим творчеством на научный социализм и марксизм как на одно целое.

Творчество Дюркгейма доныне оказывает методологическое и теоретическое воздействие на буржуазную социологию. Кроме того Дюркгейм является тоже видным предшественником современных социологических критик научного социализма. Его метод критики научной идеологии рабочего класса является в известном смысле модельным и он воспроизводится даже в настоящее время. Следовательно критика взглядов Дюркгейма не устарелое дело и может служить вкладом и в современную борьбу со взглядами наших противников.

В статье объясняется все творчество Дюркгейма на фоне социального положения во Франции на рубеже 19. и 20. веков и анализируются мотивы интереса Дюркгейма к социализму. Ее ядро посвящено сопоставлению взглядов Дюркгейма на общество с научным социализмом. Критике подвержены тезисы, в которых Дюркгейм принципиально расходится с научным социализмом, т. е. его нападение на научность марксистской общественной теории, на мысль, что можно преодолеть старое разделение труда и его последствия, прежде всего разделение общества на классы, на необходимость революционной перемены капиталистического общества и на возможность коренного изменения человека под влиянием измененных общественных условий. Критически анализируется тоже мысль Дюркгейма о классовом сотрудничестве под покровительством надпартийно понимаемого государства и т. н. профессиональных групп или корпораций.

Summary

J. Sedláček: Durkheim and Socialism (Analysis and Criticism)

The scientific socialism as well as other parts of Marxism has been since the time of its inception subject to reserves, criticism and attacks of all sorts and types. Among the authors who openly or in a disguised way, more or less profoundly try to critically confront Marxism and to deny its theoretical and methodological value has belonged a number of bourgeois sociologists. Practically the entire work of the most significant representative of the French bourgeois sociology Emil Durkheim is in fact a reaction to the scientific socialism and Marxism as a whole.

Durkheim's work has produced a methodological and theoretical influence on the bourgeois sociology till today. Durkheim is, however, also a noted mental father of the present sociological criticism aimed at the scientific socialism. Namely his approach to the working class scientific ideology is in some respect a model-type still in use. This is why a critical analysis of Durkheim's opinions concerning socialism can by no means be taken for any obsolete affair; it can largely contribute to fighting the ideas of our present opposers.

The paper illustrates Durkheim's literary production on the background of the social situation in France at the end of the nineteenth and beginning of the twentieth century and analyses the motives of his interest in socialism. Its substantial part deals with the confrontation of Durkheim's opinions on society with the scientific socialism. Critical attention is paid to his theses contradictory to the scientific socialism, i. e. to his attacks at the scientific character of the Marxist social theory, at the idea that it is possible to surmount the obsolete division of labour and its consequences and above all the division of society into classes and at the postulate of a revolutionary change of the capitalist society leading to a fundamental change of man under the influence of changed social conditions. Eventually, Durkheim's idea of class cooperation supervised by the state (which exists outside classes) and by s. c. professional groups or corporations is critically analysed.